

5. Донцов Дмитро. Підстави нашої політики / Дмитро Донцов // Нью-Йорк: Організація Оборони Чотирьох Свобід України, 1957. – 211 с.
6. Донцов Дмитро. Росія чи Європа [Електронний ресурс] / Дмитро Донцов. – Режим доступу: <http://te.zavantag.com/docs/8656/index-385564-1.html>].
7. Донцов Дмитро. Сучасне політичне положення нації і наші завдання [Електронний ресурс] / Дмитро Донцов. – Режим доступу: <http://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Publ/Dontsov/PoliticalSituation/RusImperialism.html/>
8. Донцов Дмитро. Чи Росія є непоборна? / Дмитро Донцов // Вибрані твори: у 10 т. / Редкол.: О. Баган (відп. ред.) [і ин.]; літ.ред. Я. Радевич-Винницький. – Т.9: Ідеологічна і культурна есеїстика (1948-1957 рр.) / Упоряд., передм., комент. О. Баган. – Дрогобич-Львів: ВФ «Відродження», 2015. – С.150 – 153.
9. Илларионов Андрей. Кто развязал эту войну? [Електронний ресурс] / Андрей Илларионов. – Режим доступу: <http://obozrevatel.com/blogs/31098-kto-razvyazal-etu-vojnu.htm>.
10. Квіт С.М. Дмитро Донцов. Ідеологічний портрет: Монографія / Сергій Квіт. – ВЦ «Київський університет», 2000. – 260 с.

УДК 349.2:342.531/532 «1918»

Федір Проданюк
(Київ, Україна)

РОБІТНИЧЕ ПИТАННЯ В ДОБУ ПРАВЛІННЯ ГЕТЬМАНА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО (29 КВІТНЯ – 14 ГРУДНЯ 1918 РОКУ)

У статті проаналізовано діяльність Міністерства праці Української Держави щодо вирішення робітничого питання у 1918 р.

Ключові слова: робітниче питання, Українська Держава, гетьманат, Павло Скоропадський, Міністерство праці, закон.

The article analyzes the activities of the Ministry of Labor Ukrainian States to address labor issues in 1918.

Key words: workers' issues, Ukrainian State, Hetman, Pavlo Skoropadsky, Ministry of Labor, the law.

Постановка проблеми. В сучасних умовах гостро обговорюється питання пошуку нових шляхів та механізмів вдосконалення законодавчого забезпечення прав працівників в Україні. Без вирішення цієї проблеми вищі органи влади не спроможні забезпечити соціальної стабільності в державі. Робітниче ж питання є важливою складовою цієї стабільності. Прийняття законодавчо-правової бази в робітничому питанні потребує врахування світового та вітчизняного досвіду. Тому звернення до національної законодавчої практики вирішення таких проблем набуває в останні роки особливої актуальності. Цінним є й досвід урегулювання робітничого питання

в добу Української революції. Зокрема, періоду правління гетьмана Павла Скоропадського.

Стан наукового дослідження. Проблемам соціальної політики Української Держави присвячено ряд ґрунтовних наукових праць сучасних вітчизняних вчених. Основні аспекти робітничої політики гетьманату проаналізували О.П. Реєнт [16,17] та Б.І. Андрусичин [6,7]. Діяльність Міністерства праці гетьманату розкрили П.П. Гай-Нижник [8] та Р.Я. Пиріг [15]. Окремі питання розвитку робітничого законодавства розглянули О.М. Олійник [14], Г. В. Терела [19], О.І. Кульбачна [13] та ін.. Історіографічні аспекти соціальної політики національних урядів в добу Української революції досліджували В.П. Капелюшний, Т.М. Байлема [12] та ін.

Мета роботи проаналізувати становище робітничого питання в Україні у 1918 р.

Виклад основного матеріалу. Основні напрями гетьманської політики в робітничому питанні були оприлюднені в «Грамоті до українського народу» від 29 квітня 1918 р. Зокрема, в ній було таке положення: «Рівночасно будуть твердо забезпечені права робітничого класу. Особлива увага буде звернена на поліпшення правового становища і умов праці залізничників, котрі при виключно тяжких умовах ні на один час не кидали своєї праці» [9]. Захистити інтереси робітників обіцяла й Рада Міністрів у своїй заяві від 10 травня 1918 р. [11, с. 68].

Робітниче питання належало до компетенції Міністерства праці Української Держави. На дане відомство поклалися такі функції: розробка законопроектів у галузі робітничого законодавства, нагляд за охороною праці, підняття продуктивності праці, регулювання діяльності професійних спілок, збір і розробка статистичного матеріалу з робітничого питання, керівництво державним страхуванням робітників, вжиття заходів проти безробіття, захист інтересів трудящих тощо.

У травні 1918 р. міністерство очолив відомий громадський діяч, професор Київського політехнічного інституту Юлій Миколайович Вагнер, який тривалий час завідував у Київському військово-промисловому комітеті відділом праці. Діяльність Ю.М. Вагнера на посаді міністра отримала в вітчизняній та зарубіжній літературі суперечливі оцінки. На думку відомого вітчизняного історика Р.Я. Пирого, він був чи не єдиним урядовцем в Раді Міністрів гетьманату, хто намагався захищати права робітників [15, с. 388]. Відомий історик Дмитро Іванович Дорошенко вважав, що Ю.М. Вагнер – видатний учений-зоолог [11, с. 46].

Гетьман П.П. Скоропадський дав міністру таку характеристику: «на жаль, не мав здібності переконувати своїх колег у правоті своїх думок, не користувався ніяким впливом у Раді Міністрів» [18, с.167].

На думку дослідниці Г.В. Терели, перед Міністерством праці постало два взаємопов'язаних завдання: чітко визначити та розмежувати повноваження діючих органів у сфері соціально-трудова відносин та паралельно працювати над створенням власної законодавчої бази інституційного закріплення нових органів міністерства [19, с. 46].

Міністерство праці успадкувало від Центральної Ради структуру та склад відомства. 18 травня 1918 р. міністр праці видав об'їзник №2311, яким повідомляв місцевих комісарів міністерства, фабричних інспекторів та крайові біржі праці, що всі закони та розпорядження Тимчасового уряду та Центральної Ради залишаються в силі [10].

Важливим завданням Ради Міністрів та Міністерства праці було обмеження безробіття серед робітничого класу України. Вивчити дане питання доручили департаменту суспільної праці Міністерства праці. Його робота дозволила міністерству підготувати спеціальний законопроект, який 27 травня 1918 р. було винесено на засідання Малої Ради Міністрів Української Держави. Основними причинами зростання безробіття в Україні були визнані: фінансова криза, руйнування економіки під час війни, анархія в промисловості та занепад транспорту. Одним із шляхів вирішення даної проблеми було визнано залучення безробітних до суспільної праці. На ці потреби гетьманський уряд виділив 10,9 млн. крб.. Дані гроші мали піти на закріплення мосту біля могили Т.Г. Шевченка, завершення будівництва другої колії залізної дороги Жмеринка-Могилів, а також на роботи в кам'яних кар'єрах біля села Лозовики Київської губернії. Ці кошти дозволили забезпечити роботою близько 20 тис. робітників [3, Арк. 15-18]. Даний напрямок займав важливе місце в роботі Міністерства праці у травні-серпні 1918 р. Ініціативу департаменту громадських робіт Міністерства праці підтримав не лише Ю.М. Вагнер, але й члени Ради Міністрів та гетьман Павло Скоропадський. 8 серпня 1918 р. гетьман затвердив спеціальну постанову ради Міністрів «Про асигнування 2 557 535 крб. на громадські роботи». Дані кошти передбачалося використати на закріплення Андріївської гірки в Києві, робіт біля могили Т.Г. Шевченка, а також будівництво мостів через річку Остер в Ніжині [2, Арк. 156-157].

Тривалий час Міністерство праці не володіло реальними даними, який рівень безробіття в Україні. Ю.М. Вагнер намагався налагодити облік безробітних шляхом вдосконалення роботи муніципальних бірж. Міністр пропонував поряд з муніципальними утворити крайові (губернські) біржі. Останні передбачалося фінансувати за рахунок державного бюджету. Однак остаточно вирішити дане питання так і не вдалося. Гетьманський уряд не підтримав пропозиції Міністерства праці.

Керівництво Української Держави мало дбати й про своєчасну виплату заробітної плати робітникам. Дана проблема дісталася гетьманату у спадок від Центральної Ради. Особливої гостроти вона набула у травні 1918 р., коли по фабриках та заводах України прокотилася хвиля страйків. Особливо активно повели себе залізничники. Конфлікт загострювався також з вини Міністра шляхів Б.А. Бутенка, який намагався силовими методами придушити робітничі страйки. З його ініціативи Рада Міністрів відновила дію царського закону від 2 грудня 1905 р. «Про тимчасові правила покарання за участь у страйку на підприємствах, що мають державне і народне значення». Цей законопроект передбачав можливість арешту страйкуючих від 4 місяців до одного року і 4 місяців [1, Арк. 226].

Гостро стояло й питання діяльності професійних спілок на території Української Держави. Власники промислових підприємств намагалися обмежити вплив профспілкових комітетів на фабриках та заводах. Дії підприємців тривалий час підтримувала переважна більшість членів Ради Міністрів. У травні-липні 1918 р. уряд та місцеві органи влади заборонили проведення форумів профспілок, які виступали за підписання з підприємцями колективних договорів. Зокрема, були заборонені крайовий з'їзд представників Союзу робітників-металістів Донецько-Криворізького басейну, Всеукраїнський з'їзд професійних спілок робітників хімічної та скляної промисловості.

Діяльність профспілок ускладнювалася й тим, що тривалий час в Українській Державі не були окреслені їхні права та обов'язки. Лише 29 червня 1918 р. обіжником міністра праці була визначена компетенція цих органів. Вони мали займатися захистом професійних інтересів робітників і піклуватися про їх побут. Даний документ забороняв заводським комітетам втручатися у фінансові, економічні та технічні питання управління підприємствами. Їхні повноваження не повинні були суперечити закону Центральної Ради «Про робітничі комітети» від 25 листопада 1917 р., а діяльність всіх інших робітничих організацій не професійного характеру на заводах та фабриках заборонялася. Обіжник значно обмежував діяльність заводських комітетів та профспілок на підприємствах загальнодержавного та муніципального значення. Зокрема, заборонялися страйки в державних установах, на транспорті, електростанціях, об'єктах водопостачання та пекарнях [4, Арк. 5].

На всіх інших підприємствах заводські комітети могли організувати страйки, якщо підприємці не задовольняли законні вимоги працюючих. Під час їх проведення страйкуючим заборонялося застосовувати насильницькі дії: псувати майно і машини, силою усувати працюючих від праці та інші протиправні дії.

Обіжник міністра праці зобов'язував власників підприємств виконувати без застережень договори особистого найму. Всі спори між робітниками та власниками заводів і фабрик мали розглядатися в адміністративному порядку. Коли ж сторони не могли узгодити спірні питання, то їх слід було вирішувати в судовому порядку.

Нескладні конфлікти мали розглядати комісари міністерства праці. Тривалий час їхня діяльність була окреслена законами Тимчасового уряду «Про примирні інстанції» від 5 серпня 1917 р. та «Про охорону праці» від 22 червня 1917 р.. В Українській Державі повноваження та основні напрями діяльності даних комісарів були чітко окреслені лише восени 1918 р. 7 вересня 1918 р. було видано обіжник міністра праці «Правила про розгляд справ між роботодавцями та робітниками». Згідно положень даних правил до компетенції комісарів міністерства праці були віднесені всі спірні питання, що витікали з договорів про найм та умов життя і праці на тому чи іншому підприємстві. Вони не могли розглядати питання страхування та відшкодування потерпілим від нещасних випадків.

Гетьманський уряд прагнув, щоб протиріччя між робітниками та власниками підприємств вирішувалися на законодавчій основі. Тому 3 червня 1918 р. Мала Рада Міністрів ухвалила рішення створити при міністерстві праці «Комітет праці», який мав попередньо обговорювати законопроекти, що торкалися взаємовідносин між підприємцями та працюючими. 15 липня 1918 р. гетьман П.П. Скоропадський затвердив спеціальний закон, який окреслив коло повноважень та склад цього комітету. Всі законопроекти Міністерства праці мали розглядатися на його засіданнях.

Комітет розпочав свою роботу лише на початку серпня 1918 р. Восени Комітетом праці були підготовлені перші галузеві нормативні документи, зокрема «Правила про порядок розгляду спірних справ між роботодавцями та робітниками». Слід наголосити, що вони значною мірою залишили у силі досить демократичні положення законів Тимчасового уряду [15, с. 394].

24 жовтня 1918 р. гетьман затвердив новий склад Ради Міністрів. На посаду керівника Міністерства праці було призначено М.А. Сливинського. Новий міністр так і не вніс на розгляд гетьманського уряду жодного профільного питання. Не встиг нічого зробити на даній посаді й відомий учений-економіст – В. А. Косинський, який очолив міністерство в середині листопада 1918 р.

Висновки. Гетьман Павло Скоропадський та Міністерство праці Української Держави прагнули досягти соціального компромісу між робітниками, їхніми професійними організаціями та підприємцями. Гетьманський режим тяжів до класового співробітництва, ліберальних реформ та прагнув попередити соціальні вибухи. Однак, дані дії не підтримали власники підприємств та їхня організація Протофіс (Рада промисловців, торгівлі, фінансів і сільського господарства). Підприємці мали значний вплив на гетьманський уряд і були проти будь-якого втручання держави у їхні справи.

У червні-жовтні 1918 р. характерною рисою політики гетьмана Павла Скоропадського та Ради Міністрів у вирішенні робітничого питання стало намагання обмежити вплив профспілкових комітетів на фабриках і заводах та придушити страйковий рух в Україні. Активну допомогу гетьманському уряду в придушенні страйку залізничників надавало німецьке та австро-угорське командування. Поряд з цим, уряд робив все можливе щоб заохотити залізничників до роботи. Держава виділила значні кошти на покращення їхнього матеріального становища.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 1064. – Оп.1. – Спр.60. – Арк. 1-226.
2. ЦДАВО України. – Ф. 1064. – Оп. 2. – Спр. 1. – Арк. 1-157.
3. ЦДАВО України. – Ф. 1064. – Оп. 2. – Спр. 2. – Арк. 1-18.
4. ЦДАВО України. – Ф.1325. – Оп.1. – Спр. 2. – Арк. 1-5.
5. ЦДАВО України. – Ф. 2857. – Оп. 1. – Спр. 49. – Арк. 1-12.
6. Андрусишин Б.І. Робітнича політика українських урядів (1917 – 1920 рр.): автореф. дис. доктора іст. наук / Б.І. Андрусишин. – К., 1997. – 44 с.

7. Андрусин Б.І. У пошуках соціальної рівноваги: нарис історії робітничої політики українських урядів революції та визвольних змагань 1917–1920 рр. / Б.І. Андрусин, Федерація проф. спілок України. – К., 1995. – 191 с.
8. Гай-Нижник П.П. Міністерство праці Української Держави і робітниче законодавство Гетьманату 1918 р. у світлі невідомих документів // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. – Т.ХVІІІ. – К.: Поліграфічний цент «Фоліат», 2007. – С. 325 – 350
9. Державний Вістник. – 1918. – 16 травня.
10. Державний Вістник. – 1918. – № 6. – 26 травня
11. Дорошенко Д.І. Історія України, 1917 – 1923. В 2-х т.: Документально-наукове видання / Упоряд. К.Ю. Галушко. – К.:Темпора, 2002. – 352 с.
12. Капелюшний В., Байлема Т. Соціальна політика національних урядів України (1917 – 1920рр.): історіографічні аспекти проблеми / В. Капелюшний, Т. Байлема // Проблеми історії та історіографії України. – К.: Логос – 2006. – 38 с.
13. Кульбашна О. Правове регулювання праці в Українській державі періоду Гетьманату / О. Кульбашна // Другі Яковлівські Читання.– Черкаси, 2002. – С. 54 – 57.
14. Олійник О.М. Розвиток робітничого законодавства та органів регулювання трудових відносин у період діяльності українських урядів (1917 – 1920 рр.) / О.М. Олійник // Вісник НТУ «ХПІ». – 2013. – №61 (1034). – С. 84 –93.
15. Пиріг Р.Я. Діяльність урядів гетьманату Павла Скоропадського: персональний вимір / Р.Я. Пиріг – К.: Ін-т історії України НАН України, 2016. – 518 с.
16. Реєнт О.П. Робітники України в 1917 – 1920 рр. (Соціально-політичні та економічні зміни): Автореф. дис. докт. іст. наук / О. Реєнт – К., 1994. – 50 с.
17. Реєнт О.П. Українська революція і робітництво. Соціально-політичні та економічні зміни 1917 – 1920 рр. / О.П. Реєнт – К., 1996. – 265 с.
18. Скоропадський П. Спогади / П. Скоропадський. – К., 1994. – 434 с.
19. Терела Г.В. Палати праці як наглядові органи за додержанням робітничого законодавства: аналіз законопроектної діяльності в Українській Державі (1918 р.) / Г.В. Терела // Часопис Київського університету права. – 2015. – №1. – С. 46 – 49.